

Кубах, Т. Г. Сутність фінансової безпеки як складової економічної безпеки держави [Текст] / Т. Г. Кубах // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – №2 (23). - С. 46 -50.

УДК 336.1 : 351. 476.1

Кубах Т.Г. асистент кафедри фінансів
ДВНЗ Української академії банківської справи НБУ, м. Суми

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОГО ЕЛЕМЕНТУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У статті розглядаються проблеми визначення сутності фінансової безпеки як складової економічної безпеки. Досліджено підходи вітчизняних та зарубіжних вчених, щодо трактування фінансової безпеки як складового елементу економічної безпеки держави.

Ключові слова: економічна безпека держави, складові елементи економічної безпеки держави, фінансова безпека держави.

Одним з ключових завдань процесу регулювання відносин, що виникають між суб'єктами фінансової системи України, є створення безпечних умов їх функціонування. Формою узагальнення поточного рівня цих умов є фінансова безпека, яка може бути оцінена на макро- та мікрорівнях. З урахуванням тенденції глобалізації світової економіки забезпечення фінансової безпеки держави стає все більш актуальною проблемою, оскільки від її розв'язання безпосередньо залежать перспективні можливості конкурентного співіснування країн світу.

Постановка проблеми. Після набуття незалежності Україна зустрілася з багатьма якісно новими фінансовими проблемами. Вирішення їх ускладнюється тим, що сучасна національна фінансова система формується паралельно із трансформацією економіки та системою державного управління. До того ж в умовах відкритої економіки Україна

потрапляє під вплив потужних зовнішніх чинників. В зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблеми фінансової безпеки яка гостро проявилась під час фінансової кризи 1998 р., і стала причиною значного погіршення макроекономічних показників.

Як свідчить світовий досвід, забезпечення належного рівня фінансової безпеки – це гарантія незалежності держави, умова стабільності та ефективної життєдіяльності суспільства, досягнення успіху державою на міжнародній арені. Тому лише створення потужної системи фінансової безпеки по всіх рівнях (національному, регіональному, підприємства, особи) дасть можливість уникнути настання негативних наслідків відкритості національної економіки, забезпечити їх конкурентоспроможність, захистити вітчизняну фінансову сферу, та ефективно взаємодіяти з міжнародними фінансовими та економічними структурами.

Метою статті є дослідження сутності та розкриття теоретичних аспектів категорії «фінансова безпека держави», як складової економічної безпеки.

Аналіз досліджень та публікацій. Вагомий внесок у вивчення та розвиток цієї нової галузі знань зроблено вітчизняними та зарубіжними вченими С. Воронцов, Я. Жаліло, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Шлемка, І. Бінька, Ю. Петроченко, С. Пиріжків, В. Свінціцький, А. Сухоруков, В. Сенчагова та інші. А основними ідеологами розвитку сучасного вчення про фінансову безпеку держави можна поправу вважати О. Барановського та М. Єрмошенка.

Викладення основного матеріалу. З метою виявлення місця фінансової безпеки у структурі економічної безпеки, доцільно попередньо ознайомитись з поняттям економічна безпека держави.

Поняття економічної безпеки належить до числа тих, які, з одного боку, всім зрозумілі, а з іншого - важко визначаються в досить коректній та вичерпній формі. Однак, як влучно зазначив Я. Жаліло, «поняття

економічної безпеки набуває виняткового значення як аргумент прийняття політичних рішень», звідси «коректне визначення поняття економічної безпеки має визначальне значення для коректного формування державної політики в економічній сфері загалом» [3]. У В.Тамбовцева економічна безпека тієї чи іншої системи - це «сукупність властивостей стану її виробничої (у самому широкому розумінні) підсистеми, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи». У Л.Абалкіна: «сукупність умов і чинників, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, спроможність до постійного оновлення і самовдосконалення» [2].

На думку російського вченого А. Городецького, економічна безпека означає надійну і забезпечену всіма необхідними засобами держави захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх та зовнішніх збитків. У науковій роботі вчених Інституту систем енергетики ім. Л. О. Мелентьева економічна безпека визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. При цьому «життєво важливими інтересами вважається сукупність потреб, задоволення яких забезпечує існування і можливість прогресивного розвитку особи, суспільства і держави». К. Х. Іпполітов вважає, що економічна безпека держави охоплює захищеність всієї системи «економічних відносин, які визначають прогресивний розвиток економічного потенціалу країни і забезпечують підвищення рівня добробуту всіх членів суспільства, його окремих соціальних груп, а також формують основи обороноздатності країни, захищеність від небезпек та загроз, джерелом яких є внутрішні та зовнішні протиріччя» [3].

У Концепції економічної безпеки України воно розглядається як «спроможність національної економіки отримувати свій вільний, незалежний розвиток і утримувати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал

країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій, здатність Української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз» [7].

У проекті Стратегії забезпечення економічної безпеки, який розроблено робочою групою Кабінету Міністрів України Апаратом Ради національної безпеки і оборони України, а також науковцями і працівниками інших установ, економічною безпекою вважається «такий стан національної економіки і окремих її складових, який здатний забезпечити стійкий соціально-економічний розвиток, спроможність нейтралізувати внутрішні і зовнішні загрози і дозволяє задовольняти необхідні економічні потреби особи, суспільства і держави».

В.Шлемко і І.Бінько вважають за економічну безпеку «такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави» [13]. В.Мунтіян: «економічна безпека - загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам» [9]. У Г.Пастернака-Таранушенка «економічна безпека - це стан держави, за яким вона забезпечена можливістю створення, розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку в майбутньому та в зростанні добробуту її мешканців» [10]. Єрмошенко М.М. вважає, що економічна безпека є ніщо інше, як «такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери» [5].

У літературі з питань дослідження економічної безпеки до цієї категорії включаються різноманітні складові.

Колектив авторів під керівництвом Геєця В.М у монографії «Моделювання економічної безпеки» виділяють наступні структурні складові елементами: енергетична безпека, фінансова безпека, соціальна безпека, інноваційно-технологічна, продовольча безпека, зовнішньо економічна, демографічна безпека, екологічна безпека.

На думку Г.Пастернака-Таранушенка економічна безпека поділяється на демографічну, екологічну, харчову, військову, ресурсну, питноводну, енергетичну, цінову, фінансово-грошову, політичну, соціальну, кримінальну, медичну безпеку [10]. А.Городецький включає до складу економічної безпеки наступні: виробничо-технологічну, фінансову, інфляційну, валютну, митну, керованість в економіці. М. Воропай, Г. Славін і М. Чельцов зазначають, що економічної безпеки складається з загальноекономічної, фінансової, зовнішньоекономічної, технологічної, енергетичної, сировинної, продовольчої, працересурсної, водогосподарської, протистихійної. В. Мунтіян до «внутрішніх складових економічної безпеки» відносить сировинно-ресурсну, енергетичну, фінансову, воєнно-економічну, інформаційну, технологічну, продовольчу, соціальну, демографічну, екологічну, і чомусь, тіньову економіку [9]. На думку В. Шлемко та І. Бінько, основними складовими економічної безпеки є сировинно-ресурсна, енергетична, фінансова, воєнно-економічна, технологічна, продовольча, зовнішньоекономічна (експортна й імпортна) безпека [10].

Щодо цього потрібно зробити деякі зауваження. По-перше, в усіх наведених структурах економічної безпеки автори використовують різнопланові критерії їх розподілу на складові. По-друге, всі ці наведені структурні елементи надають досить є дуже широким трактування економічної безпеки.

Поняття фінансової безпеки так само широке, як, власне, й тлумачення фінансів як системи економічних відносин, що виникають в процесі створення та використання централізованих і децентралізованих

фондів грошових коштів. А відтак - фінансова безпека являє собою надзвичайно складну багаторівневу систему, яку утворюють ряд підсистем, кожна з котрих має власну структуру і логіку розвитку.

З попередньо проведеного аналізу ми можемо зробити висновок, що у літературі з питань дослідження фінансової безпеки ця категорія є складовою економічної безпеки на рівні з екологічною, військовою і т. ін..

Проте на сьогодні відсутнє навіть усталене визначення категорії «фінансова безпека», огляд найчастіше вживаних трактувань даного поняття наведено в табл. 1.

Ще на щоб хотілося звернути увагу, більшість науковців виділяє саме «фінансову безпеку», але Г. Пастернак-Таранушенко вводить поняття «фінансова-грошова безпека держави». Крім того, в аналітичній доповіді «Проблеми економічної безпеки в Україні» розглядається поняття «безпека валютно-фінансової сфери» [10].

На наш погляд Г. Пастернак-Таранушенко в деякій мірі штучно відокремив цінову безпеку від фінансової безпеки і надав їй більшого значення в економіці держави, а ніж наприклад податкова система держави.

У монографії Сенчагова В.К. «Экономическая безопасность: Производство. Финансы. Банки» підхід автора до визначення категорії «фінансова безпека» є досить вузьким і зводиться фактично до недопущення неефективного використання фінансових коштів або зловживання ними.

Також необхідно зупинитися на визначенні Барановського О.І. Дане формулювання є занадто широким і розмитим, охоплює на думку Єрмошенка М.М. і не можливо не погодитись, такі аспекти які до фінансових відносин не мають безпосереднього відношення, а саме митно-тарифна система і система ціноутворення.

Таблиця 1.

Огляд визначень поняття «фінансова безпека держави»

№	Визначення	Джерело
1.	«фінансова безпека держави, це такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання»	Мунтіян В.І. Економічна безпека України. - К.: КВІЦ, 1999.-462 с.
2.	«фінансова грошова безпека - різновид безпеки, що має вплив на всі галузі економіки держави. Оскільки гроші є еквівалентом вартості будь-яких товарів, вони (через ціну) є чинником, спроможним дестабілізувати економічне становище в країні. Гроші - не тільки паперові або монетні знаки обміну, купівлі або продажу, а ще й безготівкові перекази та цінні папери (акції, векселі, сертифікати, облігації тощо), що визначають фінансовий стан держави. Величезне значення має банківська система країни, яка реалізує всі операції, що стосуються обігу грошей та цінних паперів. Саме банки здатні стабілізувати або дестабілізувати фінансове становище держави»	Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Підручник для осіб, що навчаються за фахом «Службовець, державного управління». – К.: ІДУС при Кабміні України, 1994. – 140 с.
3.	«фінансова безпека держави - такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання»	Шлемко В.Т. Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. Монографія. –К.: НІСД, 1997. - 144 с.
4.	«фінансова безпека - це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань»	Концепція економічної безпеки України / Ін-т. економ. прогнозування; Кер. проекту В.М. Геєць. – К.: Логос, 1999. – 56 с.
5.	«під системою фінансової безпеки розуміється створення таких умов функціонування фінансової системи, за яких. по-перше, гранично мала можливість переспрямування фінансових потоків до незакріплених законодавчими нормативними актами сфери їх використання і, по-друге, до мінімуму знижено можливість явного зловживання фінансовими коштами»	Сенчагов В.К. Экономическая безопасность: Производство. Финансы. Банки. – М.: ЗАО «Финстатинформ». – 1998. – 622 с.
6.	«під фінансовою безпекою слід розуміти такий стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги	Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення.

	фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток»	– К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001, - 309 с.
7.	<p>«фінансова безпека - це:</p> <p>ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин;</p> <p>рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, верств населення, підприємства, організації, установи, регіону, галузі, сектора економіки, ринку, держави, суспільства, міждержавних утворень, світового співтовариства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань;</p> <p>стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність)', ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання;</p> <p>якість фінансових інструментів і послуг, що запобігає негативному впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан наявних і потенційних клієнтів, а також: гарантує (ураті потреби) повернення вкладених коштів».</p>	<p>Барановський О.І.</p> <p>Фінансова безпека / НАН України; Інститут економічного прогнозування.</p> <p>– К.: Фенікс, 1999. – 338 с.</p>
8.	«фінансова безпека держави – це захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберегти від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань».	<p>Сухоруков А.І., Ладюк О.Д.</p> <p>Фінансова безпека держави. Навчальний посібник.</p> <p>– К.: Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.</p>
9.	«під фінансовою безпекою слід розуміти стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової системи, який характеризується спроможністю держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи, її структурну збалансованість, стійкість до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів.»	<p>Губський Б.В.</p> <p>Економічна безпека держави: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення.</p> <p>– К.: ДП «Укрархбудинформ», 2001. -121 с.,</p>

Проте усі наведені вище формулювання поняття «фінансова безпека» відображають лише окремі аспекти цієї всеосяжної категорії і не можуть претендувати на її однозначне трактування.

Логічним при розгляді фінансової безпеки вбачається виділення макроекономічного і мікроекономічного аспектів.

В Україні функціонує трирівнева система фінансування: бюджетне фінансування, банківські кредити і прямі інвестиції через механізми ринку капіталів. Тому особливої уваги потребує безпека усіх цих рівнів. Взагалі Україні потрібна надійна фінансова система, яка б забезпечувала оперативність розрахунків між підприємствами, збереження заощаджень, притік інвестицій в економіку.

У цілому фінансова безпека охоплює: фінансову безпеку окремого громадянина, домашніх господарств, населення в цілому, підприємців, підприємств, організацій, установ та їх асоціацій, галузей господарського комплексу, регіонів, окремих секторів економіки, держави (у свою чергу фінансова безпека держави складається з таких складових, як бюджетна, валютна, інвестиційна, інфляційна, цінова, курсова та боргова безпека) та різноманітних міждержавних утворень, а також світового співтовариства в цілому. Фінансову безпеку будь-якої держави визначає перш за все її фінансова незалежність. При цьому велике значення має розмір зовнішньої фінансової допомоги з боку міжнародних фінансових інституцій, економічних угруповань, урядів окремих країн, обсяг іноземних інвестицій у національну економіку.

Рівень фінансової безпеки держави зумовлений і ступенем розвитку ринку капіталів, на якому обертаються акції великої кількості реально функціонуючих суб'єктів господарювання, діють численні фінансові інститути; мірою відкритості внутрішнього ринку; розмаїттям фінансових інструментів; схильністю населення до операцій з фондовими цінностями; концентрацією інтелектуальних ресурсів, задіяних в розвитку фінансового

ринку. Багато в чому фінансова безпека держави визначається характером фінансово-кредитної політики, яку вона провадить. Причому як внутрішньої, так і зовнішньої.

Підводячи певний підсумок, на наш погляд сутність поняття «фінансова безпека держави», можна визначити як багаторівневу систему яка покликана захищати фінансові інтереси держави, суб'єкта господарювання та громадянина від зовнішніх та внутрішніх загроз на макро- та мікрорівнях (міжнародний, національний, регіональний, приватний).

При цьому, згідно з теорією американського вченого Абдрахмана Маслова, потреба людей у безпеці (в тому числі і фінансовій) посідає друге місце після простих фізіологічних потреб. Здатність же влади забезпечувати цю безпеку і відрізняє один тип держави від іншого.

Висновки. Наявність чіткого тлумачення категорії «Фінансова безпека держави» дасть можливість правильно ставити пріоритети в розвитку держави та її економіки зокрема, не тільки науковцям але й керівникам владних структур, що на наш погляд сприятиме підтримуванню фінансової безпеки держави на належному рівні, а це в свою чергу покращить як матеріальний стань громадян так і міжнародні позиції країни у глобальному середовищі.

Список літератури.

1. Барановський О.І. Фінансова безпека / НАН України; Інститут економічного прогнозування. – К.: Фенікс. - 1999. – 338 с.
2. Бурцев В.В. Факторы финансовой безопасности России // Менеджмент в России и зарубежом. – 2001. - №1. – С. 55 – 70.

3. Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. та інш. Моделювання економічної безпеки: держави, регіону, підприємства. Монографія. – Х.: ВД «Інжек», 2006. – 240 с.
4. Губський Б.В. Економічна безпека держави: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. – К.: ДП «Укрархбудынформ», 2001. - 121 с.
5. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - 2001. - 309 с.
6. Єрмошенко М.М. Стратегічна інформація в забезпеченні фінансової безпеки держави // Актуальні проблеми економіки. – 2005.- №10. – С. 76 -82.
7. Концепція економічної безпеки України / Ін-т. економ. прогнозування; Кер. проекту В.М. Геєць. – К.: Логос, 1999. – 56 с.
8. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України. Національний інститут проблем міжнародної безпеки. – К.: - 2003. – 64 с.
9. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. - К.: КВІЦ. - 1999. - 462 с.
10. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Підручник для осіб, що навчаються за фахом «Службовець, державного управління». – К.: ІДУС при Кабміні України. - 1994. – 140 с.
11. Сенчагов В.К. Экономическая безопасность: Производство. Финансы. Банки. – М.: ЗАО «Финстатинформ». – 1998. – 622 с.
12. Сухоруков А.І., Ладюк О.Д. Фінансова безпека держави. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури. - 2007. – 192 с.
13. Шлемко В.Т. Білько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. Монографія. – К.: НІСД. - 1997. - 144 с.

Summary

In the article the problems of determination of essence of financial safety are examined as component economic security. Probed approaches of domestic and foreign scientists, in relation to interpretation of financial safety as component element of economic security of the state.

Keywords: economic security of the state, component elements of economic security of the state, financial safety of the state.